

'Het lange wachten maakt al mijn dromen kapot'

Effecten van telkens wachten in de asielperiode

Mensen die naar Nederland vluchten, op zoek naar veiligheid en een nieuw bestaan, worden geconfronteerd met een opstapeling van wachten. Heel lang wachten. De wachttijden voor de asiel- en gezinsherenigingsprocedure zijn opgelopen tot bijna twee jaar per procedure. Hierdoor verblijven mensen langer in de opvang, waar de leefomstandigheden in de afgelopen jaren zijn verslechterd. Het gebrek aan opvangcapaciteit en het vaak moeten verhuizen van mensen in de opvang draagt ook weer bij aan langere procedures. In de opvang begint het wachten op het kunnen meedoen: er zijn amper mogelijkheden om te werken, (taal)onderwijs te volgen of voor andere zinvolle dagbesteding. Zonder een bsn hebben mensen langdurig geen toegang tot de samenleving. Na het krijgen van een verblijfsvergunning volgt de volgende wachtrij: die op een woning.

De wachttijden in elke fase van het proces worden langer, het stapelt zich op en kan jaren duren. Naar deze opeenstapeling is nog weinig onderzoek gedaan vanuit het perspectief van gevluchte mensen die hiermee te maken krijgen. Daarom startte VluchtelingenWerk dit onderzoek. Hoe ervaren mensen het wachten? Welke effecten heeft dit op hen? En hoe hangen deze effecten samen? Aan de hand van literatuur, interviews met vluchtelingen, experts en medewerkers van COA, IND en VluchtelingenWerk brengen we bestaande en nieuwe inzichten samen.

Lees het complete rapport op
vluchtelingenwerk.nl/rapport-wachttijden

Samenvatting

1. Wachtijd ervaren als periode vol onzekerheid, willekeur en verlies van grip het leven

Zonder individuele indicatie over de duur van het wachten, voelt het als onvoorspelbaar en eindeloos. Als wettelijke beslistermijnen worden overschreden valt voor mensen ook het laatste houvast weg. Voor wie ook wacht op gezinshereniging is de onzekerheid dubbel: niet alleen over eigen situatie, maar ook over die van dierbaren in onveilig gebied. Bovendien zijn mensen door de vele overplaatsingen tussen opvanglocaties nooit zeker over hoelang ze ergens kunnen blijven.

'We weten niet wat er gaat gebeuren. Als een soort trekpomp hang je en trekken zij aan de touwtjes. Dat is het moeilijkst.' – Man uit Syrië

Er zijn grote onderlinge verschillen in de wachttijd. Deze verschillen zijn voor mensen onverklaarbaar en roepen gevoelens van willekeur op. Verschillen zijn ook zichtbaar in de opvang: sommige mensen verblijven in een opvang met goede voorzieningen, anderen in een crisishulpopvang zonder privacy. Na statusverlening verschillen de wachttijden tot het verkrijgen van zelfstandige huisvesting. Deze verschillen leiden tot frustratie en gevoelens van ongelijke behandeling.

Mensen ervaren verlies van grip op hun eigen leven in de periode van het wachten. Ze hebben geen invloed op de duur van de wachttijd en kunnen niets veranderen aan hun situatie. Ook in de opvang hebben mensen nauwelijks invloed op hoe ze hun dag invullen. Het langdurig gescheiden zijn van gezinsleden maakt het onmogelijk om een betrokken ouder of partner te zijn. Ook ontstaat bij gezinsleden die noodgedwongen achterbleven in het land van herkomst onbegrip over de wachttijd.

'Ik heb mijn kinderen al meer dan twee jaar niet gezien. Dat voelt soms alsof ik er helemaal niet ben.' – Vrouw uit Syrië

2. Effecten van wachten grijpen op elkaar in en versterken elkaar

De wachttijd voelt als verloren jaren – tijd die niet meer terugkomt en waarin alles stil staat. Mensen vertellen dat ze hun motivatie verliezen om te doen wat ze voor ogen hadden toen ze hier net aankwamen. Ze stellen hun doelen bij of geven deze op. Door het langdurig nietsdoen verliezen mensen hun gevoel van eigenwaarde en zingeving. Zonder mogelijkheden om te werken, zich te ontwikkelen en anderen te ontmoeten, voelen velen zich waardeloos. Op de langere termijn slaat uitzichtloosheid om in depressieve gevoelens. Mensen zonderen zich af en somberheid werkt door in hun relaties.

'Sommigen die tegelijk binnenkwamen, zijn al klaar met de procedure en herenigd met hun gezin. Het is puur geluk.' – Man uit Syrië

Het wachten heeft schadelijke effecten op de (mentale) gezondheid. Experts verklaren dit door een combinatie van factoren die onder druk staan: grip hebben op het eigen leven en er betekenis aan kunnen geven. Hoe langer het wachten, hoe groter deze effecten. Een lange asielprocedure geeft grotere risico's op psychische aandoeningen als angst, depressie en PTSS. Wachten op gezinsleden zet de mentale gezondheid verder onder druk. Ook het lange verblijf in een opvanglocatie en de vele overplaatsingen beïnvloedt de gezondheid negatief. Daarnaast heeft het wachten een negatief effect op het vertrouwen dat vluchtelingen hebben in de instituties en in de mensen om zich heen.

'Het wachten brengt je naar donkere plekken in je hoofd waar je niet wil zijn.' – Man uit Jemen

3. De opeenstapeling van wachten heeft diepgaande gevolgen op korte en lange termijn

Op korte termijn komt de kwaliteit van de procedure onder druk te staan: mensen zijn minder goed in staat deel te nemen aan hun gehoren en sneller geneigd om over hun eigen grenzen heen te gaan. Bovendien heeft het wachten een schadelijk effect op herinneringen aan hun vluchtervaringen, noodzakelijk voor een goed asielproces. Ook tast het wachten het beeld aan dat mensen hebben van de IND. De frustratie en spanning bouwen zich op en komen de procedure niet ten goede.

Uiteindelijk krijgt een groot deel van de mensen die nu wachten bescherming in Nederland – en daarmee het recht op een veilig en stabiel bestaan in dit land. Die toekomst wordt echter ondermijnd nog voordat ze hieraan kunnen beginnen. De wachttijd tast de gezondheid aan, terwijl een goede gezondheid juist cruciaal is voor het integratieproces op alle vlakken. Het gebrek aan mogelijkheden om de taal te leren en om tijdens de wachtperiode al werkervaring op te doen, geeft mensen een valse start op de arbeidsmarkt. Nadat zij een verblijfstatus hebben gekregen, kunnen ze als nieuwe burgers niet meer goed meedoen. En ook dan zijn er weer wachttijden: op zelfstandige woonruimte, op inburgeringslessen, op goede gezondheidszorg. Het risico is groot dat mensen terechtkomen in een negatieve spiraal van ongezondheid, werkloosheid, armoede en eenzaamheid die moeilijk te doorbreken is. Zinnige invulling van de wachttijd kan de schade deels verzachten. Het is belangrijk dat vluchtelingen snel perspectief, duidelijkheid en controle over hun eigen leven terugkrijgen en hun veerkracht kunnen behouden.

Aanbevelingen

Het huidige beleid en de praktijk richten blijvende schade aan bij asielzoekers en vluchtelingen, en daarmee ook aan de samenleving als geheel. Onmiddellijke verbeteringen zijn noodzakelijk. Wij doen daarom de volgende aanbevelingen.

Algemeen

- Normaliseer de huidige wachttijden en het overschrijden van wettelijke termijnen niet (langer). Pak de wachttijden in alle fases van het proces aan.
- Creëer ruimte voor de professionaliteit van de uitvoerende organisaties in de asielketen (met name als gaat om de IND en het COA). Versterk hen met stabiele, reële en meerjarige financiering, voldoende en goed gekwalificeerd personeel en logistiek. Kom niet met nieuw beleid nog voordat eerdere keuzen goed zijn doorgevoerd of geëvalueerd. Weeg de mate van uitvoerbaarheid van nieuwe plannen altijd zwaar mee en houd de focus op kerntaken
- Maak de resultaten van (wetenschappelijk) onderzoek en gezondheidsorganisaties naar de effecten van de wachttijden evenals adviezen van experts over een zorgvuldig en efficiënt asielsysteem leidend in beleidskeuzes.
- Stimuleer en ondersteun meer onderzoek naar de effecten van beleid op mensen die hierdoor geraakt worden en betrek ervaringsdeskundigheid bij het opstellen van (intern) beleid.

Toelating

Capaciteit en uitvoering

- Focus op het versneld behandelen van kansrijke asielaanvragen.
- Zorg dat versnellingsmaatregelen bij de IND de wachttijden aanpakken en niet ten koste gaan van het *first in, first out*-principe. Pas versnellingsmaatregelen toe als de achterstand oploopt, zoals het tijdelijk niet uitvoeren van (DNA-)onderzoek in nareiszaken waar geen contra-indicatie is. Betrek de rest van de keten tijdig bij versnellingsmaatregelen.
- Bied meer ruimte voor het voordeel van de twijfel bij beslissingen in asielzaken.
- Verklein de afstand tussen de IND en mensen in de asielprocedure door:
 - Structureel spreekuren en voorlichtingen aan te bieden op locatie.
 - Meelopen en bezoeken van opvanglocaties structureel onderdeel te maken van het werk van IND-medewerkers.

'Het wachten maakt al je dromen kapot, alles wat je van plan was om te doen toen je hier aankwam.' – Man uit Syrië

Communicatie en eigen regie

- Communiceer bij de start van de procedure een persoonlijke verwachte behandeldatum aan elke vluchteling en laat het tijdig weten als deze niet gehaald wordt. Wees vanaf de start transparant over de verwachte beslistermijnen.
- Maak het mogelijk voor vluchtelingen om meer eigen regie te hebben over hun procedures, bijvoorbeeld door:
 - Belangrijke informatie, zoals brieven, te sturen in de eigen taal van de vluchteling.
 - De stand van zaken van de eigen procedure te kunnen volgen via een dashboard waarin de IND met de vluchteling kan communiceren over de volgende stap en wat van hem/haar gevraagd wordt.
 - Vluchtelingen in staat te stellen om zelf documenten aan te leveren en zelf gehoren in te plannen.

Aansluiting gezinshereniging

- Zorg dat de asiel- en gezinsherenigingsprocedures beter op elkaar aansluiten. Maak het mogelijk voor mensen om bij de start van de asielprocedure al documenten aan te leveren voor gezinshereniging zodat deze alvast onderzocht kunnen worden. Zorg ook dat de aanvraag voor gezinshereniging automatisch wordt ingediend bij statusverlening.
- Verbeter de gezinsherenigingsprocedure door:
 - De aanvraagformulieren te vereenvoudigen en te digitaliseren.
 - De interne systemen en processen van de IND te versoepelen en deze beter op elkaar af te stemmen.
 - Alleen de informatie op te vragen die daadwerkelijk nodig is voor de betreffende aanvraag.
- Zorg voor duidelijkheid per land over welke documenten relevant zijn om te overleggen. Bekijk kritisch of ieder aangevraagd DNA-onderzoek echt nodig is.

Capaciteit en plaatsing

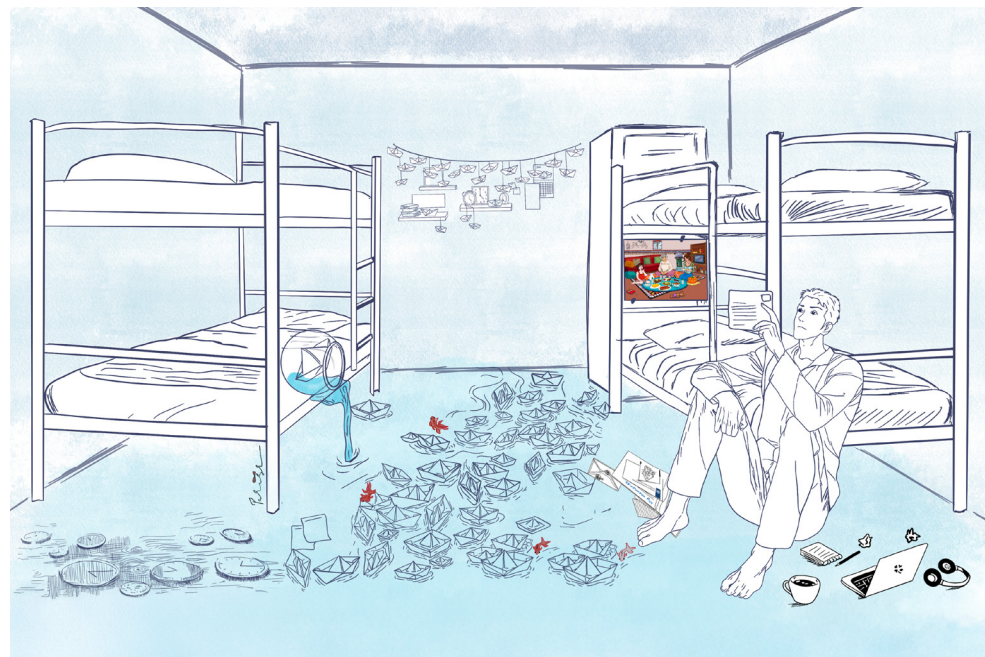
- Houd de Spreidingswet in stand om te zorgen voor voldoende en duurzame opvangplekken, evenredig verspreid over het land en beëindig (crisis)noodopvang. Wees eerlijk richting het Nederlandse publiek over de noodzakelijke maatschappelijke opgaven in de opvang van vluchtelingen.
- Koppel de opvang los van de asielprocedure en zorg dat vluchtelingen zo veel mogelijk direct in een opvanglocatie geplaatst worden in de gemeente waar zij later ook worden gehuisvest. Voorkom overplaatsingen zo veel mogelijk.
- Stop per direct met het plaatsen van mensen in een kwetsbare positie, waaronder kinderen, in (crisis)noodopvanglocaties en zorg dat zij worden (over)geplaatst naar locaties die voorzien in hun opvangbehoeften.

Kwaliteit en zelfstandigheid

- Zorg voor [een kwaliteitskader](#) met eisen waar alle opvangvoorzieningen, onder verantwoordelijkheid van het COA en van gemeenten, aan moeten voldoen. Borg onafhankelijk toezicht op de uitvoering van dit kader.
- Bied (zo veel mogelijk kleinschalige) opvangvoorzieningen in woonwijken en in de buurt van voorzieningen en regelmatig rijdend openbaar vervoer.
- Bied vluchtelingen een eigen privérúimte in de opvang die ze zelf kunnen inrichten. Zorg voor aparte slaaprúimtes voor kinderen in een gezin. Bied zo veel mogelijk eigen sanitaire voorzieningen, vooral voor gezinnen.
- Zorg dat vluchtelingen zo veel mogelijk zelfstandig kunnen leven in de opvang. Bied kookvoorzieningen om eigen maaltijden te kunnen bereiden en zorg dat leef- en eetgeld aansluit bij een toereikende levensstandaard.
- Bied vluchtelingen toegankelijke, laagdrempelige psychosociale ondersteuning in de opvang. Werk aan het versterken en behoud van veerkracht, bijvoorbeeld door het organiseren van gerichte (groeps)activiteiten.

Dagbesteding en participatie

- Organiseer activiteiten zo veel mogelijk buiten de opvang (zoals sport, cursussen om beroepsvaardigheden te leren) gezamenlijk met buurtbewoners en burgerinitiatieven in de omgeving. Betrek vluchtelingen hier zo veel mogelijk actief bij.
- Zet in op adequate toegang tot en uitbreiding van professionele taalles voor asielzoekers.
- Maak het voor vluchtelingen mogelijk om snel te starten met werken en zorg voor een spoedige toekenning van een bsn. Investeer in meerdere nieuwe BRP-straten zodat de noodzakelijke BRP-inschrijving zo spoedig mogelijk wordt gerealiseerd.
- Neem administratieve, praktische en wettelijke belemmeringen die de toegang tot werk voor vluchtelingen bemoeilijken weg. Volsta met een melding van tewerkstelling bij het UWV, verkort de wachttijd van zes maanden naar één maand en zorg voor goede voorlichting over de Reba-regeling.
- Bied ondersteuning aan vluchtelingen bij het vinden van passend werk. Zorg voor structurele extra financiering, zodat het COA de Meedoenbalies kan uitbreiden naar alle reguliere- en noodopvanglocaties.
- Bied een professioneel voorinburgeringsaanbod, uitgevoerd door gecertificeerde taaldocenten en job- en loopbaancoaches. Zorg dat de doorlopende lijn in het inburgeringstraject gewaarborgd is.

- Zorg dat alle gemeenten (tijdelijke) huisvesting aanbieden aan de statushouders die zij jaarlijks moeten huisvesten. Zo kunnen statushouders die nu nog in de opvang verblijven zo snel mogelijk starten met onderwijs, inburgering en werk, zonder het risico dat zij hun baan moeten opzeggen vanwege nog een verhuizing. Bied tijdelijke huisvesting alleen onder de voorwaarde van een snelle garantie op permanente huisvesting.
- Tijdelijke huisvesting is niet geschikt voor kinderen. Zorg dat het gevoel van ontworteld zijn niet ook voortduurt tot (lang) na het verkrijgen van een verblijfsstatus. Plaats gezinnen met minderjarige kinderen direct in permanente huisvesting.
- Ontwikkel een kwaliteitskader waar tijdelijke huisvesting aan moet voldoen en maak initiatieven voor tijdelijke huisvesting beschikbaar voor alle urgent woningzoekenden. Dit is van belang voor het draagvlak in de samenleving en voor goede integratiekansen van statushouders. Voorkom het ontstaan van geïsoleerde woonvormen die op afstand staan van de samenleving.
- Zorg dat statushouders die langer in de opvang moeten blijven in afwachting van huisvesting worden opgevangen in of nabij de koppelgemeente, zodat de inburgering wel kan starten.
- Stel geen verbod in op de voorrang bij huisvesting voor statushouders en behoud de gemeentelijke taakstelling huisvesting. Deze instrumenten geven gemeenten regie bij het huisvesten van mensen die urgent woningzoekend zijn en zijn nodig voor een eerlijke spreiding over het land en in de wijken.

Vluchtelingen komen op eigen kracht naar Nederland in de hoop veiligheid en vrijheid te ervaren. In plaats daarvan zijn zij volledig afhankelijk van de overheid en worden ze gedwongen om het wachten en alles dat daarbij hoort passief te ondergaan waardoor hun veerkracht en zelfregie afneemt. Na jaren wachten zijn veel mensen uitgeput, ongezond en ontmoedigd. Dit zijn geen gevolgen van onvoorziene omstandigheden, maar van jarenlange politieke keuzes die de wachttijden lieten oplopen. Aldus schendt de Nederlandse overheid haar verplichtingen om veiligheid te bieden aan mensen op de vlucht en hen de kans te geven om een bestaan op te bouwen.

Het is van groot belang voor vluchtelingen én de samenleving dat de negatieve spiraal doorbroken wordt en dat vluchtelingen snel perspectief, duidelijkheid en controle over hun eigen leven terugkrijgen en hun veerkracht kunnen behouden.

Foto: Goedele Monnens, illustraties: Parisa Akbarzadeh Poladi

Postbus 2894
1000 CW Amsterdam
info@vluchtelingenwerk.nl
www.vluchtelingenwerk.nl

